

WIE LET ER OP BRUSSEL?

LISE WITTEMAN

WIE LET ER OP BRUSSEL?

WAAROM DE EU BETERE
WAAKHONDEN VERDIENT

FOLLOW THE MONEY

ACTIVEER JE BOEK

Onze radicaal onafhankelijke journalistiek
is dagelijks op onze website te lezen

Maak 1 maand gratis kennis met Follow the Money

ftm.nl/proefabonnement

Auteur: Lise Witteman © 2024

Eindredactie: Karin Spaink

Omslagontwerp: JanJaap Rypkema

Foto auteur: Rebecca Fertinel

Boekverzorging: Sander Pinkse Boekproductie

Druk- en bindwerk: Nørhaven

ISBN 9789083398617

NUR 320

www.ftm.nl

INHOUD

Proloog: Opperbureaucraat van de Europese Unie 7

- 1 Geef Brussel maar de schuld 15
- 2 Dealen met dictators 35
- 3 Een koffer vol smeergeld 53
- 4 Gulle giften uit de Kaaimaneilanden 71
- 5 Het gesponsorde interview 89

Epiloog: Bureau Brussel, aanzet tot een doorbraak 105

Dankwoord 111

Bronnen 113

PROLOOG

**OPPERBUREAUCRAAT
VAN DE EUROPESE UNIE**

Hoog in het gebouw van de Europese Commissie, op de dertiende verdieping, zetelt Ursula von der Leyen. Het Berlaymontgebouw bevindt zich op een steenworp afstand van de gemeente Elsenne, waar Von der Leyen 61 jaar eerder als dochter van een Europese functionaris werd geboren. Nu torent de Duitse politica – 1.61 meter, kort blond kapsel, pientere ogen en een glimlach die op haar gezicht gebeiteld lijkt – uit boven de rest van de Europese wijk in Brussel, met alle lobbykantoren, ambassades en, een paar blokken verderop, het Europees Parlement.

Het is gelukt. Het aanbestedingsschandaal dat haar einde als minister van Defensie van Duitsland leek in te luiden, heeft ze succesvol achter zich gelaten.

De critici die probeerden de CDU-politica ter verantwoording te roepen, gaf ze het nakijken: de Duitse Rekenkamer, die in de zomer van 2018 een vernietigend rapport publiceerde over de onderhandse gunningen die haar ministerie aan grote advieskantoren verleende; de journalisten van het prominente Duitse weekblad *Der Spiegel*, die dat rapport in handen kregen en als eersten over de misstanden publiceerden;¹ en tot slot de Duitse volksvertegenwoordigers, die eind 2018

besloten een parlementaire enquête te starten naar haar rol in deze affaire.²

Tot ieders verrassing werd Von der Leyen in de zomer van 2019 namelijk naar Brussel gekatapulteerd. Het Europees Parlement had, op basis van de uitslag van de net gehouden Europese verkiezingen, de christendemocratische lijsttrekker ('Spitzenkandidat') Manfred Weber als nieuwe Commissievoorzitter naar voren geschoven. Maar de Europese regeringsleiders, de Franse president Emmanuel Macron voorop, blokkeerden die optie. Volgens hen had Weber niet de gewenste 'competenties'. Daarop ontspoon zich een onnavolgbaar kaartspel tussen de lidstaten, waarin Webers partijgenoot Von der Leyen onverwachts kwam bovendrijven als kandidaat-voorzitter van de Europese Commissie.

Nu moest ze alleen nog de Europarlementariërs overtuigen dat ze hun vertrouwen wel degelijk verdiende – zelfs al had ze op geen van hun kieslijsten gestaan.

Bij de hoorzitting in het Europese parlement over haar kandidatuur haalde Von der Leyen alles uit de kast. Haar speech bevatte grote beloftes over een groener, socialer, democratischer en transparanter Europa. Ze wist dat met name het kritische deel van het parlement zulke toezeggingen wilde horen. Soepel omzeilde ze klippen, feilloos beantwoordde ze vragen. Zelfverzekerd, ontspannen en doortastend presenteerde Von der Leyen zichzelf aan Europa. En het lukte haar een meerderheid voor haar voordracht te vergaren, al was die niet riant: 383 stemmen voor, 327 tegen.

Zo werd de Duitse minister plotsklaps gepromoveerd tot een van de machtigste vrouwen ter wereld – tot opperbureaucraat.³ De waakhonden die in Duitsland druk bezig waren de waarheid boven tafel

te halen, bleven verbijsterd achter. En de Europese burgers? Die hadden geen idee hoe hun stem tot deze uitkomst had geleid.

Von der Leyens opmerkelijke promotie tot Commissievoorzitter raakt de kern van het probleem van de Europese Unie als politiek machtscentrum.

In feite nemen we als Europeanen deel aan een groot naoorlogs bestuurlijk experiment. Voor de aangesloten landen vormt de EU de belangrijkste overheidslaag: het merendeel van nationaal beleid is inmiddels het gevolg van besluiten die in Brussel zijn genomen.⁴ Dat werkt via een drietrapsraket. De Europese regeringen zetten met elkaar de koers uit binnen de Raad van de EU, in samenspraak met de Europese Commissie; die Commissie is als dagelijks bestuur verantwoordelijk voor de uitwerking en de uitvoering van dat beleid; en het Europees Parlement – de vertegenwoordiging van de Europese burgers – spreekt zich daarover uit en probeert er zijn eigen draai aan te geven.

Maar zoals de aanstelling van Von der Leyen liet zien, vindt er vaak flink getouwtrek plaats over wiens woord de doorslag geeft. Naarmate er meer besluiten in Brussel worden afgetikt, worden de groeipijnen bovendien voelbaarder. De ondoorzichtigheid van de Europese besluitvormingsprocessen tast de legitimiteit ervan aan. Want hoe democratisch is een machtsbolwerk waarvan bijna niemand begrijpt wat er speelt, of hoe beslissingen precies worden genomen, laat staan hoe je daar als burger invloed op kunt uitoefenen? Zelfs aan plannen die met de allerbeste intenties worden ingevoerd, hangt dan al snel een onaangenaam ondemocratisch geurtje.

Dat werd nog problematischer toen tijdens Von der Leyens voorzitterschap de ene na de andere crisis uitbrak. Gedurende de coronapandemie en na de inval van Rusland in Oekraïne trok Von der Leyen het initiatief naar zich toe en ontpopte ze zich als doortastend leider. Tegelijk verviel ze in oude gewoontes: ze houdt informatie achter, heeft weinig oog voor democratische processen en betoont zich ontoegankelijk voor de pers. Dat maakt haar moeilijk grijpbaar voor degenen wier taak het is haar werk te controleren.

Toch is het niet terecht om de Europese Unie op grond daarvan af te schrijven. Terwijl overal in Europa autocratische leiders opstaan die de positie van volksvertegenwoordigers, rechters en journalisten onderuit halen, zijn er in Brussel allerlei waakhonden actief die het functioneren van Von der Leyen en haar collega's nauwgezet volgen en hen tot de orde roepen wanneer ze over de schreef gaan. Denk aan Europarlementariërs, Brusselse journalisten, maatschappelijke organisaties en daartoe aangewezen ambtelijke instanties, zoals de Europese Ombudsman en de Europese Rekenkamer. Hun bijtkracht is cruciaal voor het vertrouwen van de Europeanen in de moeilijk te doorgronden Brusselse bureaucratie.

De beschrijvingen en analyses van de Europese waakhonden die we in dit boek presenteren, vormen gezamenlijk het relaas van de ontwikkeling van de EU als prille democratie. Ze geven een indruk van de worstelingen die plaatsvinden, de gevaren die dreigen, en ze wijzen de zwakke plekken in het systeem aan. Maar ze laten tegelijkertijd zien hoe hard er wordt gestreden om zaken te verbeteren. Ook – of juist – onder Von der Leyens eerste termijn als Commissievoorzitter.